

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
W WARSZAWIE

BULETTIN
ARCHÉOLOGIQUE
POLONAIS

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIV

VARSOVIE 2023

WARSZAWA 2023

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIV

W 150. rocznicę
wydania przez Jana Zawiszę pierwszego tomu
„Wiadomości Archeologicznych”,
czyli
*Spostrzeżeń lat ostatnich w dziedzinie
starożytności krajowych*

REDAKTOR NACZELNY
EDITOR IN CHIEF

DR WOJCIECH BRZEZIŃSKI

SEKRETARZ REDAKCJI
MANAGING EDITOR

DR HAB. JACEK ANDRZEJOWSKI

CZŁONKOWIE REDAKCJI
EDITORS

GRAŻYNA ORLIŃSKA, RADOSŁAW PROCHOWICZ, KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA,
ANDRZEJ JACEK TOMASZEWSKI, KAJA JAROSZEWSKA

RADA NAUKOWA
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

PROF. DR HAB. WOJCIECH NOWAKOWSKI (Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego), PROF. DR AUDRONĖ BLIUJENĖ (Klaipėdos universitetas), PROF. DR HAB. CLAUS VON CARNAP-BORNHEIM (Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig), PROF. DR HAB. ZBIGNIEW KOBYLŃSKI (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego), PROF. DR HAB. JERZY MAIK (Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), PROF. DR HAB. DIETER QUAIST (Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig), PROF. DR HAB. PAWEŁ VALDE-NOWAK (Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

CZASOPISMO RECENZOWANE ♦ PEER-REVIEWED JOURNAL

TŁUMACZENIA
TRANSLATION

KINGA BRZEZIŃSKA
JACEK ANDRZEJOWSKI, ELŻBIETA ZABŁOCKA

KOREKTA
PROOF-READING

AUTORZY, KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA

SKŁAD I ŁAMANIE
LAYOUT

JRJ

RYCINA NA OKŁADCE
COVER PICTURE

Okładka pierwszego tomu „Wiadomości Archeologicznych”
Cover of the first volume of “Wiadomości Archeologiczne”

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2023
© Autorzy, 2023

25^{lat} **Mazowsze**

Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Mazowieckiego

ADRES REDAKCJI
EDITORIAL OFFICE

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

STRONA WWW
HOME PAGE

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/en>

TOMY ARCHIWALNE
ARCHIVAL ISSUES

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archiwum>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archive>

ISSN

0043-5082

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIV (2023)

SPIIS TREŚCI
CONTENTS

ROZPRAWY / PAPERS

- WOJCIECH NOWAKOWSKI „Wiadomości Archeologiczne” – panorama stu pięćdziesięciu lat polskiej archeologii pradziejowej 3
“Wiadomości Archeologiczne” – a Panorama of One Hundred and Fifty Years of Polish Prehistoric Archaeology
- ANNA STROBIN Jednoczłonowe klamry do pasa Kostrzewski typy Ib i IIb. 19
Zróżnicowanie – chronologia – inspiracje
One-Piece Belt-Hooks of Kostrzewski Types Ib and IIb.
Varieties – Chronology – Inspirations

MISCELLANEA / MISCELLANEA

- GRAŻYNA ORLIŃSKA O nagolennikach z Siwianki na wschodnim Mazowszu i nie tylko... 61
About the Siwianka Anklets from Eastern Mazovia and More...
- JOANNA ZAGÓRSKA-TELEGA Intrygujący pochówek kobiety z birtualnego cmentarzyska 85
MARCIN M. PRZYBYŁA w Kazimierzy Wielkiej, pow. kazimierski
ANITA SZCZEPANEK An Intriguing Female Burial from a Bi-ritual Cemetery
at Kazimierza Wielka, Kazimierza Wielka County
- JAN SCHUSTER Almost a Dozen already. The Next Princely Grave 107
at the Necropolis at Czarnówko in Pomerania
Już niemal tuzin. Kolejny grób książęcy na cmentarzysku w Czarnówku na Pomorzu
- ANDRZEJ KOKOWSKI Łyżeczki kosmetyczne z obszaru *Barbaricum* 149
MAREK FLOREK Cosmetic Spoons from the *Barbaricum*
- BARTŁOMIEJ MAKOWIECKI Szesnastowieczne kafle z herbem Starykoń z królewskich 165
LUCYNA SAMEK zamków na Wawelu i w Ojcowie w świetle wyników analizy
DARIUSZ WĘGRZYNEK porównawczej oraz badań fizyko-chemicznych
ZDZISŁAW STĘGOWSKI Sixteenth-century Tiles with the Starykoń Coat of Arms from the Royal Castles
ALEKSANDRA WANDZILAK of Wawel and Ojców in the Light of the Results of Comparative Analysis
PAWEŁ WRÓBEL and Physical and Chemical Studies
MICHAŁ WOJENKA
- ANDRZEJ KOKOWSKI In Search of Lost Archaeological Artefacts 183
WIEŃCZYŚŁAW NIEMIROWSKI W poszukiwaniu zaginionych zabytków archeologicznych

ODKRYCIA / DISCOVERIES

BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI ŁUKASZ MAURZYCY STANASZEK	„Nieumyślne spowodowanie śmierci” na warszawskim Annopolu we wczesnej epoce żelaza 'Manslaughter' in the Warsaw Annopol in the Early Iron Age	191
AGATA GRZĘDZIELSKA	Archiwalne cmentarzysko w Zalcu (dawn. <i>Salza, Kr. Lötzen</i>) na Pojezierzu Mrągowskim odkryte na nowo – analiza zabytków z współczesnych badań powierzchniowych Archival Cemetery at Zalec (former <i>Salza, Kr. Lötzen</i>) in the Mrągowo Lakeland – Eediscovered. Analysis of Artefacts from Contemporary Field Surveys	202
VADŽIM BELÂVEC	Odlew z Čarnaŭčyc i zapinki typu Almgren 41 z ziem Białorusi A Cast from Čarnaŭčycy and Brooches of Almgren Type 41 from Belarus	217
MIKALAI PLAVINSKI	Antler Container from the Navasiolki Barrow Cemetery (Miadziel District, Minsk Region, Republic of Belarus) in the Collection of the State Archaeological Museum in Warsaw Pojemnik rogowy z cmentarzyska kurhanowego Nowosiółki (rejon miadziolski obwodu mińskiego, Republika Białoruś) w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie	227
SZYMON MOSAKOWSKI MARTA PIOTROWSKA MATEUSZ POPEK KONRAD LEWEK	Łódź jednopienna z Jeziora Lubikowskiego (woj. lubuskie) A Dugout from Lake Lubikowskie (Lubuskie Voivodeship)	238

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

243

SZYMON MOSAKOWSKI, MARTA PIOTROWSKA, MATEUSZ POPEK, KONRAD LEWEK

ŁÓDŹ JEDNOPIENNA Z JEZIORA LUBIKOWSKIEGO (WOJ. LUBUSKIE)

A DUGOUT FROM LAKE LUBIKOWSKIE (LUBUSKIE VOIVODESHIP)

Abstract: *The article concerns a Grzybowo-type dugout, found by accident in Lake Lubikowskie (Lubuskie Voivodeship). This boat type is one of the most common dugout types from the medieval period. Film documentation of the object made it possible to create its 3D model.*

Słowa kluczowe: *wczesne średniowieczne, archeologia podwodna, łódź jednopienna*

Keywords: *early Middle Ages, underwater archaeology, dugout*

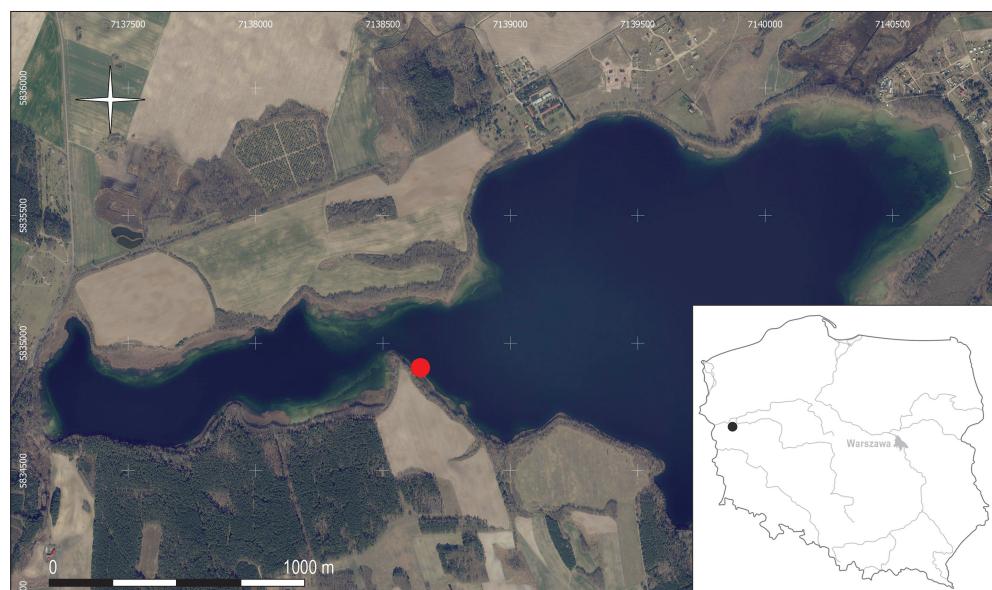
Łodzie jednopiennie to najliczniej występujące zabytki dawnego budownictwa jednostek pływających. Najstarsze dłubanki pochodzące z terenów ziem polskich datowane są na okres neolitu¹. Ze względu na różnorodność czółen i dużą rozbieżność chronologiczną niemożliwe jest stworzenie pełnej typologii tych zabytków. Dla pewnych okresów można jednak wyodrębnić typy łodzi jednopiennych na podstawie właściwości takich jak prędkość, ładowność, zwrotność, stateczność, wymiary oraz innych cech charakterystycznych².

Jednym z przykładów łodzi jednopiennych znajdujących w Polsce są czółna typu *Grzybowo* – nazwa pochodzi od czółna wydobytego z jeziora Somino w pobliżu Grzybowo, pow. kościerski, w województwie pomorskim. Wyróżniają się one wśród innych wielkością, formą, materiałem, technikami szkleniczymi, sposobem napędzania, a także datowaniem³ – pojawiły się we wczesnym średniowieczu. Długość jednostek należących do tej grupy wynosi od 350 do 450 cm, ich szerokość waha się od 50 do 70 cm, a wysokość rzadko osiąga więcej niż 30 cm. W części rufowej umieszczano dwie grodzie oddalone

¹ W. OSSOWSKI 1999, 15.

² W. OSSOWSKI 1999, 15; W. OSSOWSKI, M. KRĄPIEC 2003, 16.

³ W. OSSOWSKI 1999, 97.

Ryc. 1. Lokalizacja zabytku.

Grafika: M. Popek

Fig. 1. Location of the artefact.

Graphics: M. Popek

Ryc. 2. Ortofotomapa łodzi jednopiennej z Jeziora Lubikowskiego. Grafika: M. Popek

Fig. 2. Orthophotomap of the dugout from Lake Lubikowskie. Graphics: M. Popek

od siebie o około 90 cm. Ze względu na budowę tych dłubanek konieczne było uzyskanie ich jak najlepszej stabilizacji. Należało więc obniżyć środek ciężkości, co wymuszało na żeglarzach zachowanie pozycji siedząco-kłęczącej. O zastosowaniu takiego rozwiązania świadczą specjalne podpórki służące do zamontowania ławeczki, umieszczane na wysokości ok. 20 cm powyżej dna czołna⁴. Dzięki obliczeniom wyporności łodzi wykazano, że ich maksymalna nośność to 120 kg. Były to więc czołna jednoosobowe, służące najprawdopodobniej do łowienia ryb lub innych, mało wymagających zadań⁵. Do tego typu jednostek należy również dłubanka odkryta w Jeziorze Lubikowskim.

Znajduje się ono w północno-zachodniej części Pojezierza Wielkopolskiego, na pagórkowatym terenie Bruzdy Zbąszyńskiej. Jako jezioro morenowe typu zaporowego powstało ono w wyniku zatamowania wód polodowcowych przez tworzące się w tym samym okresie wzniesienia (wyjątek stanowi niski brzeg wschodni). Jest to jeden z największych tamtejszych akwenów: jego powierzchnia wynosi 314,7 ha, a głębokość – do 35,5 m. Wodę zaliczono do II klasy czystości. Dno, bogato urzeźbione formami erozyjnoakumulacyjnymi i ostańcami, ma trzy głęboczki. Akwen charakteryzuje się podłużnym kształtem i rozwiniętą linią brzegową o długości 13,8 km, ma również wiele zatok i półwyspów⁶.

W wyniku badań AZP wokół jeziora zlokalizowano liczne pozostałości osad z różnych epok – głównie z epoki brązu. Oprócz tego zarejestrowano także średniowieczne ślady działalności człowieka w postaci dwóch niewielkich osad położonych ok. 300 m od południowo-zachodnich i północnych wybrzeży jeziora. Ponadto na dnie akwenu w roku 1982 pletwonurkowie rekreacyjni natrafili na naczynie datowane na XIV wiek, które obecnie znajduje się w muzeum w Gorzowie Wielkopolskim⁷.

Czołno z Jeziora Lubikowskiego zostało znalezione przypadkiem przez nurka amatora Witolda Hoffmana, który zobaczywszy fragment drewna przypominający łódź, zgłosił zna-

lezisko do Centrum Archeologii Podwodnej UMK w Toruniu. Ponieważ opis nie pozwalał na stwierdzenie, czy jest to obiekt zabytkowy, czy może współczesny wrak, specjaliści z CAP postanowili zweryfikować znalezisko.

W tym celu przeprowadzono prospekcję podwodną w miejscu wskazanym przez odkrywcę. Po dosyć krótkich poszukiwaniach odnaleziono obiekt, którego forma nie budziła wątpliwości co do zabytkowego charakteru. Sporządzono wówczas jego dokumentację filmową, która posłużyła do opracowania trójwymiarowej dokumentacji znaleziska.

Z filmu wyodrębniono klatki i poddano je koloryzacji. Na podstawie wykonanych zdjęć w oprogramowaniu Agisoft Metashape utworzono wstępną chmurę punktów. Po zagęszczeniu pozwoliła ona uzyskać trójwymiarowy model obiektu, który następnie został zgeoreferowany i zeskalowany. Kolejnymi etapami obróbki danych było wytworzenie ortofotomap i wysokościowych modeli terenu, a ostatecznie – wprowadzanie tych danych do środowiska GIS w celu opracowania map i planów obiektu.

Odkryte czołno spoczywało na głębokości 8,5 m, na granicy litoralu, po wschodniej stronie półwyspu znajdującego się w zachodniej części jeziora (Ryc. 1). Na osi NE-SW zabytek przykrywały częściowo osady dennie. Z dna wystawały dwie grodzie oraz górna część burt.

Stan dłubanki można określić jako dobry. Nie zachowało się zakończenie dziobu i rufy, a burty przetrwały jedynie do wysokości 5–9 cm. Dłubanka, o długości 360 cm w rzucie z góry, utrzymała kształt pnia, z którego została wykonana. Formę nadano jej poprzez styczne rozdarcie kłody poniżej środka rdzenia macierzystego pnia. Największa szerokość jednostki znajduje się na wysokości środkowej grodzi i zwęża się wrzecionowato w stronę dziobu, a wysokość sięga maksymalnie 20 cm przy tylnej grodzi. Charakterystycznym elementem są dwie grodzie cofnięte w stronę rufy, których grubość wynosi 11 cm. Kształt oraz wymiary łodzi pozwalają przyporządkować ją do dłubanek typu *Grzybowo*, co z kolei wskazuje, że zbudowano ją i użytkowano w średniowieczu (Ryc. 2).

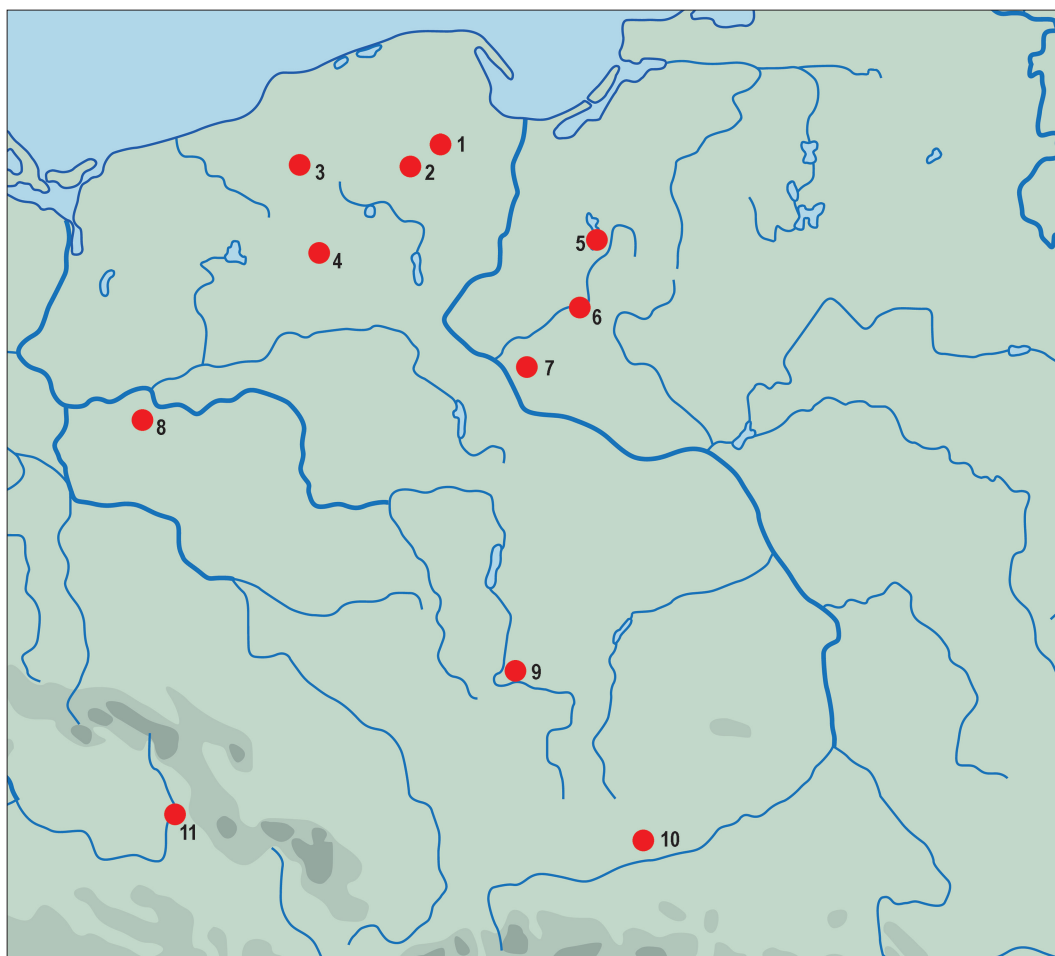
W literaturze znanych jest około 15 łodzi jednopiennych typu *Grzybowo*, z czego 12 zostało znalezionych na terenie Polski. W jedenastu wypadkach można ustalić przybliżoną lokalizację odkrycia (Ryc. 3).

⁴ W. OSSOWSKI 1999, 98.

⁵ W. OSSOWSKI 1999, 99.

⁶ A. RICHLING ET ALII 2021, 183–183.

⁷ D. BROŻEK, *Jezioro Lubikowskie: na jego dnie leży muzeum*, „Gazeta Lubuska” (web.archive.org, 5 sierpnia 2011; dostęp 12.05.2023).

Ryc. 3. Mapa znanych lokalizacji łodzi jednopiennych typu *Grzybów*. Grafika: M. Piotrowska, M. Popek.

Jeziora: 1 – Połczyńskie, 2 – Strupiono, 3 – Bobięcińskie Wielkie, 4 – Gogolin Wielki, 5 – Jeziorak, 6 – Szczuckie, 7 – Steklin, 8 – Lubikowskie. Inne lokalizacje: 9 – Bobrowniki, pow. pajęczański, 10 – Dolany, pow. proszowski, 11 – Poděbrady, Středočeský kraj

Fig. 3. Map of known locations of *Grzybów*-type dugouts. Graphics: M. Piotrowska & M. Popek.

Lakes: 1 – Połczyńskie, 2 – Strupiono, 3 – Bobięcińskie Wielkie, 4 – Gogolin Wielki, 5 – Jeziorak, 6 – Szczuckie, 7 – Steklin, 8 – Lubikowskie. Other locations: 9 – Bobrowniki, Pajęczno County, 10 – Dolany, Proszowice County, 11 – Poděbrady, Středočeský kraj

Czołno z Jeziora Połczyńskiego zostało wydobyte przez rybaków w 1964 roku. Według datowania dendrochronologicznego drzewo, które posłużyło do jego budowy, ścięto po 906 roku. Z zabytku zachowała się tylko część denna z resztkami grodzi, brakuje partii dziobowej⁸.

Kolejną łodzią typu *Grzybów* jest dłubanka wydobyta z jeziora Steklin. W tym wypadku *terminus post quem* budowy określono na 884 rok. Długość tej jednostki wynosi 462 cm, szerokość 56 cm, a wysokość ok. 20 cm⁹.

Do czołen typu *Grzybów* należy też zaliczyć łódź zalezioną w 1999 roku w jeziorze Strupino. Ma ona 349 cm długości,

45 cm szerokości i 15 cm wysokości. Dąb, który posłużył do jej wykonania, ścięto po 958 roku¹⁰.

Podobną łódź znaleziono w Jeziorze Bobięcińskim. Na podstawie kontekstu – odkryto ją w pobliżu wczesnośredniowiecznego mostu – można sądzić, że pochodziła właśnie z tego okresu¹¹.

Zachowana długość łodzi jednopiennej przechowywanej w Muzeum Miasta Kołobrzeg wynosi 364 cm, jej szerokość 56 cm a wysokość 35 cm. Jednostkę zbudowano po 878 roku¹².

W Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku przechowywane jest czołno o nieznanym pochodzeniu. Jego długość

¹⁰ W. OSSOWSKI, M. KRĄPIEC 2003, 120–121.

¹¹ W. OSSOWSKI, M. KRĄPIEC 2003, 125; W. MATUSZEWSKA-KOLA, A. KOLA 1985, 33.

¹² W. OSSOWSKI 1999, 100.

⁸ W. OSSOWSKI 1999, 101; W. OSSOWSKI, M. KRĄPIEC 2003, 124.

⁹ W. OSSOWSKI 1999, 100; W. OSSOWSKI, M. KRĄPIEC 2003, 124.

wynosi 354 cm, szerokość 53 cm, a maksymalna wysokość 24 cm¹³.

Nie jest również znane pochodzenie łodzi jednopiennej znajdującej się w zbiorach Muzeum w Koszalinie. Długość jej zachowanej części wynosi 203 cm, szerokość 38 cm a wysokość 14 cm. Badania radiowęglowe wskazują, że powstała ona między VIII a X wiekiem¹⁴.

Kolejną łódź typu *Grzybowa* znaleziono w jeziorze Jeziorak. W miejscu przebiegu jedenastowiecznego mostu zlokalizowano czołno o dwóch grodziach cofniętych w stronę rufy. Ma ono długość 350 m i szerokość 60 cm. Datowanie radiowęglowe wykazało – z prawdopodobieństwem wynoszącym 95,4% – że zabytek pochodzi z okresu pomiędzy 772 a 967 rokiem¹⁵.

Następnym przykładem dłubanki omawianego typu jest łódź znaleziona w pobliżu Kiełpina, pow. złotowski, w zachodniej części jeziora Gogolin Wielki. Jednostka ta ma 240 cm długości, maksymalną szerokość wynoszącą 40 cm oraz maksymalną wysokość ok. 20 cm. Zachowały się również jej dwie grodzie o szerokości ok. 10 cm każda, znajdujące się w odległości 70–80 cm od siebie. Łódź tą możemy datować na 2. połowę IX wieku¹⁶.

Czołno o cechach typowych dla tej grupy łodzi odkryto także w korycie Warty w miejscowości Bobrowniki, pow. pajęczański. Jest to półkolista w przekroju dłubanka z dwoma grodziami, między którymi wyodrębniono przedział na podpórki, prawdopodobnie przeznaczone na mocowanie ławeczek¹⁷.

Na kolejne czołno typu *Grzybowa* natrafiono w trakcie badań archeologicznych w Jeziorze Szczuckim w pobliżu miejscowości Szczuka, pow. brodnicki. Łódź, wykonana z dębiny, znajdowała się w odległości 6 m od linii brzegowej i leżała na głębokości 1,5 m. Jej długość wynosi 355 cm a szerokość do 56 cm. Grodzie, o szerokości 9 i 10 cm, są od siebie oddalone o 72 cm¹⁸.

Wymienione wyżej zabytki pochodzą głównie z północnej Polski. Podobne dłubanki znajdowano jednak również w południowej części kraju, a nawet w Czechach i Ukrainie. W 1907 roku czołno typu *Grzybowa* odkryto w Dolanach, pow. piaseczyński, a w 1964 roku – w Łabie koło miejscowości Poděbrady, Středočeský kraj¹⁹. Również koło wsi Caričanka/Царичанка (Дніпропетровська обл.) z rzeki Oril'/Оріль, lewego dopływu Dniepru, wydobyto łódź, której wymiary i kształt odpowiadają takim czołnom. Ma ona niecałe 400 cm długości, ok. 55 cm szerokości i 18 cm wysokości oraz dwie grodzie cofnięte w stronę rufy. Mimo wyraźnych nawiązań do łodzi średniowiecznych, badacze tego zabytku określili jego wiek na IV tysiąclecie p.n.e.²⁰

Odkrycie łodzi jednopiennej w Jeziorze Lubikowskim jest kolejnym dowodem na powszechność użytkowania tego typu jednostek na terenie ziem polskich, a także na częste wykorzy-

stywanie akwenów i ich zasobów. Czołna typu *Grzybowa* były charakterystyczną formą jednostek pływających we wczesnym średniowieczu. Były to dłubanki jednoosobowe o stosunkowo niewielkiej ładowności, przeznaczone do rybołówstwa lub innych mało wymagających zadań. Większość obiektów znanych w literaturze nie miała kontekstu. Jednak kilka zostało odkrytych w bezpośrednim sąsiedztwie reliktywów wczesnośredniowiecznych mostów – są to między innymi dłubanki z Bobięcina czy jeziora Jeziorak²¹. Natomiast łódź z Jeziora Szczuckiego odkryto w pobliżu grodziska²².

Łódź jednopienną z Jeziora Lubikowskiego pozostawiono *in situ*. Pozwala to na przyjrzeniu się kontekstowi znaleziska. W sąsiedztwie samego czołna nie znaleziono zabytków ani innych śladów działalności ludzkiej, dlatego też należałoby zbadać stanowiska ładowe. Przy Jeziorze Lubikowskim w trakcie badań AZP zarejestrowano zaledwie dwa stanowiska średniowieczne, oba położone ok. 300 m od linii brzegowej.

Szymon Mosakowski
mosa.szymon@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7443-0781>

Marta Piotrowska
99.piotrowska.m@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-2680-5300>

Dr Mateusz Popek
mpopek@umk.pl
<https://orcid.org/0000-0002-5490-3585>

Konrad Lewek
klewek@doktorant.umk.pl
<https://orcid.org/0000-0001-7291-2744>

Centrum Archeologii Podwodnej
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Szosa Bydgoska 44/48
PL 87-100 Toruń

Received: 24.03.2023 / Revised: 12.05.2023 / Accepted: 30.10.2023

BIBLIOGRAFIA

- CHEPELEV V.R. 1999: *Finds of ancient dugouts in the USSR and cossack dugouts "oaks"*, [w:] P. Pomey, E. Reith (red.), *Construction navale maritime et fluviale*, „Archeonautica” 14, 1–56.
- CHUDZIAK W., KAŻMIERCZAK R., NIEGOWSKI J. 2011: *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006–2009)*, Toruń [Wydawnictwo Fundacji Amicus Universitatis Nicolai Copernici].
- JUSTOVÁ J. 1969: *Nový monoxyl z Poděbrad*, AR XXI, 811–812.
- MATUSZEWSKA-KOLA W., KOLA A. 1985: *Ruchome materiały źródłowe z archeologicznych badań podwodnych reliktywów mostu średniowiecznego w Bobięcinie koło Miastka, woj. Słupska koło Miastka z lat 1977–1983*, „Acta Uni-

¹³ W. OSSOWSKI 1999, 100.

¹⁴ W. OSSOWSKI 1999, 102.

¹⁵ A. PYDYN 2016, 82–85; A. PYDYN, M. POPEK 2021, 20.

¹⁶ J. ROLA 2013, 85–87.

¹⁷ W. OSSOWSKI 1999, 104.

¹⁸ W. CHUDZIAK, R. KAŻMIERCZAK, J. NIEGOWSKI 2011, 217.

¹⁹ J. JUSTOVÁ 1969, 811; W. OSSOWSKI 1999, 102–103; W. OSSOWSKI, M. KRĄPIEC 2003, 125.

²⁰ V.R. CHEPELEV 1999, 47, ryc. 2a; W. OSSOWSKI, M. KRĄPIEC 2003, 125.

²¹ W. MATUSZEWSKA-KOLA, A. KOLA 1985, 33; A. PYDYN 2016, 80; A. PYDYN, M. POPEK 2021, 20.

²² W. CHUDZIAK, R. KAŻMIERCZAK, J. NIEGOWSKI 2011, 217.

versitatis Nicolai Copernici”, *Archeologia XI = Archeologia Podwodna* 2, Toruń [Uniwersytet Mikołaja Kopernika], 27–51.

OSSOWSKI W. 1999: *Studia nad łodziami jednopiennymi z obszaru Polski*, Gdańsk [Marpres].

OSSOWSKI W., KRAPIEC M. 2003: *Wczesnośredniowieczna łódź z jeziora Strupino*, *PomAnt* XIX, 117–130.

PYDYN A. 2016: *Wyniki archeologicznych prospekcji podwodnych w jeziorach Pojezierza Iławskiego w latach 2013–2014*, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur. 2: Nowe badania i interpretacje*, Warszawa, 79–92 [Fundacja Res Publica Muliethnica].

PYDYN A., POPEK M. 2021: *Zwischen Slawen und Prußen. Der frühmittelalterliche Brückenübergang in dem Flachsee (Jezioro Płaskie) an der Eylauer Seenplatte (Pojezierze Iławskie)*, [w:] A. Radzimiński et alii (red.), *Migration, Kommunikation, Transfer, Geschichte im mitteleuropäischen Kontext, Bd. 1*, Göttingen, 11–29 [Vandenhoeck & Ruprecht].

ROLA J. 2013: *Jednopienna łódź typu Grzybowo z Kiełpina, gm. Lipka, pow. Złotowski*, „Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne” 14, 85–88.

RICHLING A. ET ALII 2021: A. Richling, J. Solon, A. Macias, J. Balon, J. Borzykowski, M. Kistowski, *Regionalna geografia fizyczna Polski*, Poznań [Bogucki Wydawnictwo Naukowe].

A DUGOUT FROM LAKE LUBIKOWSKIE (LUBUSKIE VOIVODESHIP)

SUMMARY

During a recreational dive in Lake Lubikowskie (Lubuskie Voivodeship), a diver came across a wooden object resembling a small watercraft (Fig. 1 & 2). The item was located at a depth of 8.5 metres, on the border of the littoral zone. The discoverer reported the find to the Centre for Underwater Archaeology in Toruń, which then inspected the site to verify it. After underwater reconnaissance, the object was identified and classified as a *Grzybowo*-type dugout. This boat type dates to the Middle Ages and is one of the most common types of dugouts known from that period (Fig. 2). During the survey, film documentation was taken with an underwater camera, which made it possible to create photographic documentation in the form of a 3D model of the discovered object.

Translation: Kinga Brzezińska

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”, (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford [BAR Publishing]
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР, Москва
MIA	– Материалы и исследования по археологии СССР, Москва
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981 [Ossolineum]
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RGA	– Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. edycja: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K.J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. edycja: H. Jankuhn, H. Beck i in. (wyd.), tomy 1–35 (Walter de Gruyter/De Gruyter, Berlin-New York 1973–2007).
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
RosArh.	– „Российская археология”, Москва
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SLA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArh.	– „Советская археология”, Москва
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków

SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, „Wiadomości Archeologiczne. Spostrzeżenia lat ostatnich w dziedzinie starożytności krajowych. Czasy przedhistoryczne” (I–IV – 1873–1882); „Wiadomości Archeologiczne. Organ Państwowego Głównego Konserwatorium Zabytków Przedhistorycznych” (V–IX – 1920–1925); „Wiadomości Archeologiczne. Organ Państwowego Muzeum Archeologicznego” (X–XXII – 1929–1955); „Wiadomości Archeologiczne” (XXIII–XXXI – 1956–1966), „Wiadomości Archeologiczne. Organ Muzealnictwa i Konserwatorstwa Archeologicznego” (XXXII–LV – 1966–2001); „Wiadomości Archeologiczne” (od LVI – 2002), Warszawa
ZfE	– „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

WYKAZ SKRÓTÓW NAZW WYDAWNICTW

ABBREVIATIONS OF PUBLISHING HOUSES NAMES

FBAPKJ	– Fundacja Badań Archeologicznych imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego (Łódź)
FMAB	– Fundacja Monumenta Archaeologica Barbarica (Warszawa)
FPIAUW	– Fundacja Przyjaciół Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa)
IAE PAN	– Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk (Warszawa)
IA UG	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Gdańskiego (Gdańsk)
IA UJ	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków)
IA UŁ	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego (Łódź)
IA UMCS	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin)
IA UW	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa)
MAE	– Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi (Łódź)
MAG	– Muzeum Archeologiczne w Gdańsku (Gdańsk)
MAK	– Muzeum Archeologiczne w Krakowie (Kraków)
MfVF	– Museum für Vor- und Frühgeschichte, Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz (Berlin)
MKiDN	– Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Warszawa)
MSHM	– Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego im. Stefana Woydy (Pruszków)
OODA	– Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (Warszawa)
Ossolineum	– Wydawnictwo Ossolineum (Wrocław), dawn. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo (w latach 1953–1990 – wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk)
PAU	– Polska Akademia Umiejętności (Kraków)
PMA	– Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie (Warszawa)
PWN	– Państwowe Wydawnictwo Naukowe (Warszawa)
RGZM	– Römisch-Germanische Zentralmuseum (Mainz)
SNAP	– Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich
UJ	– Uniwersytet Jagielloński (Kraków)
UŁ	– Uniwersytet Łódzki (Łódź)
UAM	– Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Poznań)
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin)
UW	– Uniwersytet Warszawski (Warszawa)
WA UW	– Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa)
ZBSA	– Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie (LEIZA-ZBSA) (Schleswig), dawn. Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie – Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen Schloss Gottorf

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 899
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2023. Wydanie I. Nakład 350 egz.

Druk i oprawa: Bis-ART Drukarnia Krystyna Białaszewska, ul. Kielecka 39/5, 02-530 Warszawa